

סוכה לט

משה שווערד

1. תוספות ברכות דף ג/א

ועונין היא שמייה הגדול מבורך. מכאן יש לסתור מה שפירש במחזור ויטרי יהא שמייה רבא שזו תפלה שאנו מתפללין שימלא שמו כדכתיב (שמות יז) כי יד על כס יה שלא יהא שמו שלם וכסאו שלם עד שימחה זרעו של עמלק ופירושו כך יהא שמי"ה שם י-ה רבא כלומר שאנו מתפללין שיהא שמו גדול ושלם ומבורך לעולם הוי תפלה אחרת כלומר ומבורך לעולם הבא. וזה לא נראה מדקאמר הכא יהא שמייה הגדול מבורך משמע דתפלה אחת היא ואינו רוצה לומר שיהא שמו גדול ושלם אלא יהא שמו הגדול מבורך ...

2. שו"ת הרשב"א חלק א סימן תכג

... ועוד למה תקנו לומר יתגדל ויתרומם ויתנשא. ופשוטי הדברים אין דברים אלו אלא כנגד כוונות בני האדם ולומר שיגלה הוא יתברך א-להותו ורוממותו לעיני כל הגוים. כענין שכתוב (יחזקאל ל"ח) והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני רבים. וכתוב (מלכים ב' י"ט) וידעו כל עמי הארץ כי אתה אלקים לבדך... וכן ענין הברכה שהכל יברכוהו ויודוהו לומר שהוא המבורך כי מאתו כל הברכות. ומכלל הברכה ההודאה שהוא שליט בכל והכל מאתו הטוב והמיטיב. כמו שאמרו חייב אדם לברך על הרעה כדרך שמברכין על הטובה. שהברכה מלשון ברכות מים ושלטנותו יתברך לא תפסק לעולם. והוא שאמר דוד (תהלים פ"ט) ברוך ה' לעולם אמן ואמן.

3. תרגום ירושלמי על בראשית פרק מט פסוק ב

(ב) לביה פליג על אחויו למיזל למפלח קדם טעוון אוחרנין ענין תרי עשרתי שבטוי דיעקב כולהון כחזא ואמרין שמע מינן ישראל אבונן יי אלקנא יי חז עני יעקב אבונן ואמר יהא שמייה רבא מברך לעלמי עלמין:

4. שולחן ערוך אורח חיים הלכות ברכות השחר ושאר ברכות סימן נו

סעיף א: יש לכוין בעניית הקדיש. הגה: ולא יפסיק בין יהא שמייה רבא למברך. (הגהות אשר"י בשם א"ז כתב דלפי' ראשון לא יפסיק בין שמייה לרבא, ולפי' ר"י אין להפסיק בין רבא למברך)...

סעיף ג: העונים עד לעלמי עלמאי בלבד טועים הם, כי אסור להפריד בין (טו) עלמאי ליתברך.

5. בית יוסף אורח חיים סימן נו

ג כתב ה"ר דוד אבודרהם (עמ' סט) יש אנשים שעונין אמן יהא שמייה רבא מברך וכו' עד ואמרו אמן [1] ואני קבלתי מרבתינו שאין לענות אלא אמן יהא שמייה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמאי בלבד וכן נראה מדברי רבינו סעדיה וכן כתוב בשם הרא"ש והטעם כי יש עד עלמאי שבעה תיבות וכ"ח אותיות ומלת אמן אינה מן המנין כי הוא עונה על מה שאמר שליח ציבור יתגדל ויתקדש ולפי זה צריך לומר ולעלם עלמאי כדי שיהיו כ"ח אותיות ועוד כי כן הוא לשון הפסוק ... יש אומרים שאין אנו מחוייבים לענות אלא עד עלמאי ולזה אמרו שיש בעניית הקדיש ז' תיבות וכ"ח אותיות כמו שיש בפסוק ראשון של תורה ובפסוק שלפני עשרת הדברות ולזה רמזו באמרם העונה אמן יהא שמייה רבא בכל כחו לכוין בכ"ח אותיות ומנין אותיותיו כ"ח ולכן צריך לאמרו בכח [2] ויש אומרים שצריך לענות בקדיש כ"ח תיבות לקיים מה שנאמר (תהלים קיא ו) כת מעשיו הגיד לעמו וכ"ח תיבות יש מאמן יהא שמייה רבא מברך עד דאמירן בעלמא ... [3] וק"ל לדברי האומרים שאין לענות אלא עד עלמאי מדאיתא במדרש אמר רבי אלעזר ב"ר יוסי פעם אחת הייתי מהלך בדרך ומצאתי אליה ז"ל ועמו ד' אלפים גמלים טעונים אמרתי לו מה אלו טעונים אמר לי אף וחימה, למה לעשות נקמה באף וחימה ממי שמספר בין קדיש לברכה בין ברכה לברכה בין פרק לפרק בין אמן יהא שמייה רבא ליתברך ומאחר שאסור לספר בין יהא שמייה רבא ליתברך משמע שצריך לומר יתברך ... ומכל מקום נראה שצריך ליהדר גם היחיד שלא להפסיק בין עלמאי ליתברך שהרי המדרש סתמא קאמר. ... ודאי המפריד בין עלמאי ליתברך כאילו הפריד וקיצץ במקום דליכא קיצוץ ואין צריך להפריד חס ושלום אלא מדבק עלמאי ליתברך והאריך בטעם הדבר:

6. תוספות מסכת סוכה דף לט עמוד א

אבל לפניו מצוה לברך - כי האי גוונא אמרי' גבי מגילה פ' הקורא את המגילה עומד (מגילה דף כא:): וכן תנן פרק בא סימן (נדה נא:): ויש שטעון ברכה לפניו ואין טעון ברכה לאחריו ומפרש בגמ' לאתוויי ריחני הוה מצי למימר לאתוויי הלל ומגילה במקום שנהגו שלא לברך אחריהן אלא ריחני פסיקא ליה וכמו כן הוה מצי למימר מצות טובא כגון ציצית ושופר וסוכה ולולב למאי דפי' ר"ת דאין מברכין לשמור חוקיו אלא אתפילין לחודיהו ודוקא כשמסלקן משום לילה וכמאן דאמר לילה לאו זמן תפילין הוא.

7. ספר עינים למשפט ברכות דף מד עמוד ב

דבחר דסלקי תפיליהו מברכי כו' ותו ס' סמ"ג עשין כב. טוש"ע א"ח סי' כט.
אם בני מערבא רק אתפלין או על כל המצות היו מברכין, ואם הלכה כוותיהו, פליגי בזה רבוותיה. הראבי"ה (במכילתין) ובת' ס' קנה וס' תרצג) כ' משם אביו רבנו יואל לברך אחרי כל המצות לשמור מצוה פלוגית אבל לשמור חוקיו לא יברך אלא אתפלין דחוקה לא נאמרה אלא אתפלין כדמפרש בירושלמי דמכילתין פ"ב, וכ' שנחלקו עליו מדקאמר ולבני מערבא כו' מכלל שבבבל אפי' אתפלין לא נהגו לברך ואנן בתר בניי בבל גרינן וכן נראה בעינינו, אך בתשובה שם סתם כד' אביו ע"ש, וכן העתיק המרדכי משמו (ובשה"ג כ' שהמרדכי כ' ור"ת (בספ"ה ובתוס' סוכה לט ומנחות לו) ס"ל שאף לבני מערבא דק אתפלין ולא על ציצית וכ"ש שאר מצות וכ"כ בכר"פ (פ"ג) וכמ"ש בתוס', ומשה"ק בתוס' וש"ר דא"כ למה לא אמרו לאפוקי שאר מצות עי' בתוס' רי"ח ובתוס' הרא"ש דה"ה דהוי מצי למימר הכי כו' ע"ש, והריטב"א שם כ' דע"כ לא אמר לאתוויי שאר מצות מפני שלא מברך לשמור חוקיו אלא לשמור מצותיו.

וכן הרמב"ן והרשב"א (נדה נא) כ' שלבני מערבא ה"ה אחרי כל המצות מברכין, לשמור מצותיו ומת שמבואר בירושלמי רק תפלין הכונה שעל תפלין מברכין לשמור חוקיו דס"ל כמ"ד שבחוקת תפלין הכתוב - דושמרת את החוקה -

ור"ת (בספ"ה ובתוס' סוכה לט ומנחות לו) ס"ל שאף לבני מערבא דק אתפלין ולא על ציצית וכ"ש שאר מצות וכ"כ בכר"פ (פ"ג) וכמ"ש בתוס', ומשה"ק בתוס' וש"ר דא"כ למה לא אמרו לאפוקי שאר מצות עי' בתוס' רי"ח ובתוס' הרא"ש דה"ה דהוי מצי למימר הכי כו' ע"ש, והריטב"א שם כ' דע"כ לא אמר לאתוויי שאר מצות מפני שלא מברך לשמור חוקיו אלא לשמור מצותיו.

8. דף על הדף ברכות דף מד עמוד ב

בגמ': ולבני מערבא דבחר דמסלקי תפיליהו מברכי וכו'. כתב בספר מנהג ישראל תורה (ה"א או"ח סי' כט) על מש"כ בשו"ע (שם סעיף א'): אין לברך שום ברכה כשחולץ תפילין וכו': פ"י לאפוקי מבני מערבא שהיו מברכין אקב"ו לשמור חוקיו כשהיו חולצין התפילין סמוך לשקיעת החמה דלא קי"ל כותיהו.
וכתב בסדר היום, ראיתי מדקדקין כשמגיעים בקדושת ובא לציון ליהי רצון שגשומר חקך מתחילין להסיר הרצועה מעל יד וממתנינים עד שיאמר שליח ציבור תתקבל ומסירים תפלה של ראש, והוא לזכר לשמור חוקיו דבני מערבא עי"ש, וענין זה נזכר גם באליה רבה (סו"ס כ"ה) שכתב דבר"ח שחולץ התפילין קודם מוסף מה טוב לעסוק בחליצה כשאומר יה"ר שגשומר חקך, כי במערבא היו מברכין לשמור חקיו, ומנהג זה הובא גם בערוך השלחן בסימן זה, אולם כתב דאינו יודע אם כדאי לעשות כן כיון דלא קי"ל כבני מערבא, ועוד דבני מערבא לא היו מברכים רק אם חלצום לעת ערב עי"ש, ולא זכר כי מנהג זה הובא עוד בסדר היום ואליה רבה.

והנה בדרכי חיים ושלום (אות רלא) הובא דכשאמר ובא לציון גואל כשהגיע ליה"ר שגשומר חקך הסיר הכריכות שבאצבע, אולם התפילין למעשה לא הסיר אלא אחר עלינו כדעת האר"י כדכתב שם (באות רלו), וזה חידוש, דמשמעות הסדר היום, דדוקא להנהיגין לחלוץ התפילין אחר קדושת ובא לציון אז מה טוב להתחיל כשמגיעים ליהי רצון וכו', וכן משמע מהאליה רבה מדלא הביא זאת אלא בר"ח, אבל כשאין מסירים התפילין עד אחר עלינו מהיכי תיתי להתחיל עוד באמירת שגשומר חקך ע"כ.

9. חידושי הריטב"א מסכת פסחים דף ז עמוד ב

הא דאמרינן הנכנס לישב בה אומר ברוך אקב"ו לישב בסוכה. כתב הרי"ט ז"ל כבר כתבנו במקומו במסכת סוכה (ע"ש מ"א א') שאינו צריך לברך מעומד כדי שתהא ברכה קודמת לעשייה כי בכל המצות הנמשכות כגון תפילין וציצית וסוכה וכל כיוצא בהן אע"פ שהתחיל בהן עדיין נקרא עובר לעשייתן ולא הקפידו אלא לאפוקי לאחר גמר עשייתן דלא וכמו דאמרנו גבי לולב, ולשון לישב בסוכה שתקנו בברכה אינו לשון ישיבה אלא לשון עיכוב ודירה, ולשון הכתוב בסוכות תשבנו, [1] מעתה יכול לישב בסוכה ומסדר ברכתו על הכוס כשהוא מיושב [2] ושלא כדברי הר"מ במז"ל (פ"ו מה' סוכה הי"ב), ע"כ.

10. חתם סופר מסכת פסחים דף ז עמוד ב

כל המצות כולן מברך עליהם עובר לעשיותן דקדק לומר כל המצות והיה די באומרו חייב לברך על המצות עובר לעשייתן ו"ל משום דמבואר בכוזרי טעם הברכה שיהי' ההכנה לעשיית המצוה וקבלת הקדושה ההיא ע"ד שהוסיפו המקובלי' עתה לומר הרני מזמן וא"כ הי' אפשר לומר זוקא במצות שהם הכנת קבלת תוספת קדושה כאכילת פסח וקדשים או מצה והדומה ישיבת סוכה והנחת תפילין ורבי' כאלו לזה יצטרך ההכנה קודם עשייתן משא"כ מצות שטעמם להעביר גילולי' מן הארץ כביעור חמץ והדומה ולדעת המקובלי' גם חתוך הערלה מסוג זה על זה א"צ הכנה ומכ"ש במצות שטעמם לתת גם חלק להס"ם לסתום פיו כשעיר המשתלח ורוב סעודת מצות מזה הסוג וה"א שברכתן הוא רק ברכת השבח ויכולי' לברך אח"כ כמ"ש הר"ן בברכת השבח קמ"ל כל המצות דייקא וזה מרומז במקראי קדש דמייתי דויעבר את הכושי הוא בשורת מפלת הרשעים כביעור חמץ והוא עבר לפניהם הוא הכניעה לעשו הרשע ויעבר מלכם לפניהם הוא הכנה לתוס' קדושה וק"ל:

11. ריטב"א על פסחים דף ז/ב

וכתב הרי"ט ז"ל וטעם זה שאמרו חז"ל לברך על המצוה עובר לעשייתן [1] כדי שיתקדש תחלה בברכה ויגלה ויודיע שהוא עושה אותה מפני מצות השי"ת, [2] ועוד כי הברכות מעבודת הנפש וראוי להקדים עבודת הנפש למעשה שהיא עבודת הגוף:

12. תוספות מסכת סוכה דף לט עמוד א

עובר לעשייתן - מטעם זה צריך לברך אלולב קודם שיטלנו דאי לאחר שנטלו מדאגבהיה נפק ביה כדאמרי' בסוף פירקין (דף מב.) ומיהו לא מסתבר כלל דהיאך יברך עליו והוא מונח בכלי הא אמר בהקומץ רבה (מנחות לה: ושם) תפילין מאימתי מברך עליהן משעת הנחה עד שעת קשירה וכל שעה שאין המצוה מזומנת בידו לעשות לא מיסתבר כלל לברך עליו ושמא משיתחיל ליטול לולב קודם שיטול האתרוג מברך והיינו עובר לעשייתן שמעכבים זה את זה אי נמי לאחר שנוטל שניהם אלא שהופך אחד מהן כדאמרינן בסוף פירקין (דף מב.) כשהפכו דאין יוצא במצות אלא דרך גדילתן כדדרשינן פרק לולב וערבה (לקמן מה:) מדכתיב עצי שטים עומדים ואפי' נקיט להו כדרך גדילתן אפשר שיתכוין שלא לצאת בו עד אחר ברכה דאע"ג דאמרי' בסוף ראוהו ב"ד (ר"ה כח:) דמצות אינן צריכין כוונה מ"מ בעל כרחו לא נפיק והא דלא משני הכא בסוף פירקין (דף מב.) דמיירי באדם שאינו בקי שהולך אצל בקי ללמוד אי נמי משום דלא גמרה מצותו עד אחר ניענוע דמהאי טעמא נמי מברכין אנטילת ידים אחר נטילה דלא גמר מצותו עד אחר ניגוב כדאמרי' פ"ק דסוטה (דף ד:) דאסור לאכול בלא ניגוב ידים ומיהו לא דמי כולי האי דניענוע אינו אלא מכשירי מצוה בעלמא ולא מעכב כדאמרי' (פ"ק דסוטה) בסוף פירקין מדאגביה נפק ביה ומשני כשהפכו ולא משני בשלא ניענוע ומיהו אמת הוא דלבתר דנפק ביה מברך כדמוכח פ"ק דפסחים (דף ז: ושם) דפליגי בעל ביעור חמץ דמר סבר לשעבר משמע טפי ומר סבר להבא נמי משמע ופריך מהעושה לולב לעצמו דקתני נטלו לצאת בו אומר על נטילת לולב וקשיא למאן דמברך לבער ומשני שאני התם דבעידנא דאגבהינהו נפק ביה ופריך אי הכי לצאת יצא בו מיבעי לי' ומשני משום דקבעי למיתני סיפא לישב בה תנא רישא לצאת בו וצריך לומר על כרחך הואיל והמצוה לא נגמר עדיין לגמרי דבעי ניענוע מברך ועוד כדאמרי' בסוף פירקין (דף מא:) מנהגן של אנשי ירושלים אדם יוצא מתוך ביתו ולולבו בידו נכנס לבית הכנסת ולולבו בידו קורא ק"ש

ולולבו בידו אף על פי שכל אלו הדברים אין מעכבין מ"מ הואיל ויש בדבר מצוה מן

המובחר השיב כעובר לעשייתו ובהדיא אמר בירושלמי דברכות פרק הרואה גבי ציצית העושה ציצית לעצמו אומר בא"י אמ"ה אקב"ו

לעשות ציצית נתעטף בה אומר אקב"ו להתעטף בציצית והיינו טעמא לפי שהמצוה מושכת כל זמן שהוא מעוטף ועומד ומ"מ לא לגמרי דמי ללולב דהתם מברך על נטילת לולב ומשנטל עברה כבר עיקר מצוה והתם בירו' פליגי מצות מאימתי מברך עליהן רבי יוחנן אמר עובר לעשייתן רב הונא אמר בשעת עשייתן.

13. ריטב"א על סוכה דף מב/א

ומה שאמרו עובר לעשייתן ולא אמרו קודם עשייתן אין הכונה אלא כדי שלא יקדים ברכה למעשה כדי שיגמור כל הברכה, והרמב"ם ז"ל שגג בזה הרבה:

14. שערים מצויינים בהלכה

דף לט. כל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן. פרש"י קודם לעשייתן. הא דקתני עובר לעשייתן, ולא קתני קודם לעשייתן, כתב בתשרי התשב"ץ (ח"ב סי' רעז) משום דהלשון קודם משמע קודם הרבה, אבל הלשון עובר משמע מקודם בסמוך בלי הפסק גדול. וכתבו התוס' כאן דאם נטל הלולב ולא בירך יוכל עדיין לברך, דכל שלא נענע אע"פ דאין הנענוע מעכב, מ"מ לא נגמר עדיין המצוה. וכ"כ המג"א (סי' תרנא ס"ק יא). ובשור"ת בית שערים (סי' שנא) מובא מעשה באחד שכא לביהכ"נ בשעת אמירת הלל, ונטל הלולב ואמר הלל עם הציבור בלא ברכת על נטילת לולב, ופסק דאינו יכול לברך משום דכבר יצא מצותו באמירת הלל, דזה עיקר מצותו. אבל בבכורי יעקב (סי' תרנא ס"ק כ) כתב, דכיון דמנהגנו לומר הושענות עם הלולב, יכול לברך. ועי' מש"כ בשמ"ב (ח"ג סי' קלז

סק"ג) בענין זה. ונ"ל עוד דה"ה אם הדליק נר חנוכה ושכח לברך, אם לא סיים עוד כל הנרות שמדליקין באותו הלילה מברך, דלא גרע מצות המהדרין ממצות הנענועים. ועי' בפמ"ג מ"ז (סי' תרעא סק"א) שכתב דלא יברך, אבל להלן שם (סי' תרעו סק"ב) כתב, דאם לא הדליק עדיין כל הנרות מותר לברך, ומסיים בצ"ע. ועי' מש"כ בשמ"ב (ח"ג סי' קלט ס"ק יד) בענין זה. ובעיקר כל הענין נ"ל ראייה מגמרא שבת (קלג:) דהמוהל בשבת כל שלא סילק ידיו ממנה מותר לו לחתוך הציצין אפי' אינן מעכבות המילה ומחלל שבת בזה, ואינן אלא משום הידור מצוה, וכש"כ הכא דיוכל לברך. ועי' עוד מה שכתבנו לקמן (מא: ד"ה הכא).

15. רשימות שיעורים (רי"ד סולובייצ'יק) מסכת סוכה דף לט עמוד א

שם. תוס' ד"ה עובר. רבו השיטות בתוס' מתי לברך ברכת נטילת הלולב. אחת מהן היא לקחת את כל המינים בכוונה שלא לצאת בהם עד שמברך. לכאורה דרך הלקיחה הזאת היא המובחרת, כי בין הברכה למצוה לא יחסר מעשה כלל אלא כוונה לצאת בלבד. צריכים לבאר למה שאר השיטות בתוס' חלקו על השיטה הזאת. ואכן גם מנהג רוב בנ"י הוא לא לעשות כשיטה הזאת - אלא להפוך את האתרוג לפני הברכה. (ומנהג הגר"ח והגר"מ זצ"ל הוא כשיטה השני' בתוס' - לקחת ג' המינים בלבד ביד ולברך, ואח"כ לקחת את האתרוג כדרך גדילתו)

ונראה בביאורו, דיש לעיין בדין עובר לעשייתן - אם הדין מחייב שהברכה תהיה לפני מעשה המצוה או לפני קיום המצוה. ומסתבר שבכך פליגי שאר השיטות על השיטה הנ"ל. לפי שאר השיטות בתוס' מברך לפני מעשה מצוה (או לקיחת כולם, או לקיחת הרביעי, או הפיכת האתרוג). ברם לפי השיטה שלוקח בכוונה שלא לצאת ואז מברך - הרי מעשה המצוה נסתיים קודם הברכה. הברכה היא לפני קיום המצוה המתקיימת בכוונה לצאת, ולשיטה זו ברכה לפני קיום המצוה חשובה עובר לעשייתן. אמנם לשיטות האחרות יש לברך הברכה דוקא לפני מעשה המצוה, ואם לוקח בכוונה שלא לצאת הרי עושה מעשה מצוה לפני הברכה. הטעם לזה הוא מפני שכוונה לא לצאת מונע את קיום המצוה ולא את מעשה המצוה, כי הלקיחה חשובה מעשה מצוה.

16. רש"י מסכת סוכה דף לט עמוד א

משנה. הלוקח לולב מחבירו - לי נראה דהלוקח לולב מעם הארץ גרסינו, דהא בעם הארץ קמיירי, כדאמרינן בגמרא, ועם הארץ לגבי חבר לא קרי ליה חבירו, ואי לוקח נמי עם הארץ - מי ציית לן להחזיק חבירו בחשוד?

17. תוספות מסכת סוכה דף לט עמוד א

הלוקח לולב מחבירו בשביעית - פירש בקונטרס דמעם הארץ מוקמי לה בגמרא ועם הארץ לגבי חבר לא קרי חבירו ועל חנם דחק דאשכחן בדוכתי טובא דקרי ליה חבירו דתנן בפ' הניזקין (גיטין סא. ושם) משאלת אשה לחברתה החשודה על השביעית ובפרק בכל מערבין (עירובין לב. ושם) האומר לחבירו צא ולקט לך תאנים מתאנתי אוכל מהן עראי ומעשרן ודאי וקתני סיפא בד"א בעם הארץ ובשבת פרק שואל (דף קנ.) לא יאמר אדם לחבירו שכור לי פועלים ומוקי לה בחבירו נכרי.

18. מרומי שדה מסכת סוכה דף לט עמוד א

רש"י. במשנה בד"ה הלוקח כו' לי נראה דהלוקח לולב מעם הארץ גרסינן דהא בעם הארץ קמיירי כו'. והתוס' הקשו עליו. ונראה שלא נעלם מרש"י כל זה, אלא כל מקום שמדייק התנא לומר חבירו, היינו מכירו ורעו הרגיל

עמו, שייך לשון חבירו אפילו ישראל עם נכרי. ומשו"ה בהא דגסינן משאלת אשה לחברתה החשודה על השביעית כו' משום דרכי שלום, ואינו אלא ברגיל עמה. וכן בהא דעירובין האומר לחבירו צא ולקוט לך תאנים כו', הוא ג"כ לחבירו הרגיל עמו ואומר לו בדרך מתנה. משא"כ אם אינו רגיל עמו לא יאמר בדרך מתנה אלא בדרך מקח, וכבר הוא קובע במעשרות. וכן בשבת לא יאמר אדם לחבירו שכור לי פועלים, והרי לא יאמר אדם למי שאינו רגיל עמו להטריחו לשכור לו פועלים אם לא שישלם להם עבור הטרחה, וזה אסור לשכור בשבת אפילו לדבר המותר, אם לא שרגיל עמו ועושה בחנם. אבל כאן הלוקח לולב אינו הולך דוקא למי שרגיל עמו, ומשו"ה לא שייך לשון חבירו אלא באנשים שוין:

19. שערים מצויינים בהלכה

וליתיב ליה בהדיא. פרש"י דמי אתרוג יתן לו בהדיא, ומ"ט אין רשאי ללוקח בשביעית. ומקשים למה פריך הש"ס על רב הונא, הו"ל להקשות מיד אמתני' גופא, עי' בכפות תמרים ובערוך לנר שהאריכו בזה. ובחידושי חתם סופר פי' בפשיטות, דמתחלה הוה ס"ד דאסור למכור אתרוג, דהרי אמרה תורה לאכלה ודרשינן ולא לסחורה, אבל מדאמר רב הונא דמותו להבליע דמי אתרוג כלולב, הרי מוכח דאין כאן איסור תורה, דהא בדאורייתא אסור לעשות הערמה, וכיון שאין כאן איסור תורה ע"כ צריכין אנו לומר דהיינו הטעם משום דאין איסור סחורה אלא כשלוקח וחוזר ומוכר כדי להרויח כמ"ש התוס', וא"כ קשיא ליתיב ליה דמי אתרוג בהדיא. ומה שכתב בדאורייתא אסור הערמה, ובדרבנן מותר, עי' מזה בגמרא שבת (קלט:) ומה שכתבנו שם. אבל בשו"ת בנין עולם (או"ח סי' כא) הוכיח מכאן להיפך, דהערמה מותרת אף בשל תורה, דהרי מסירת דמי שביעית לע"ה הוי איסור תורה משום לפני עור כדפרש"י כאן.

20. תוספות מסכת סוכה דף לט עמוד א

שאינן מוסרין לעם הארץ דמי פירות שביעית – [1] פי' הקונט' דהתורה אמרה לאכלה ולא לסחורה שכל פירות שביעית חייבין להתבער בשביעית הן ודמיהן ולא יעשה בהן סחורתו להצניע לאחר שביעית ולהעשיר וקשה דא"כ לישתרו כל אותן דתנן במס' שביעית פ"ז (מ"ה) שיש להן שביעית ואין להם ביעור ובהדיא פריך בשמעתין אי הכי לולב אין לו ביעור דמתקיים הוא וקא אסר למסור דמיו לע"ה [2] אלא ה"ט דאיכא איסורי טובא שאין ע"ה נזהר לאסור לקנות בהן בהמה טמאה עבדי' וקרקעו' חלוק וטלית ומנעלי' ואין נותנין לא לבייר ולא לבלן ולא לספן ולא לספר דשביעית לאכילה ולשתיה ולסיכה ולא לשאר דברים ואסור לפרוע מהן חובו ואין מספר לדינים ולאיסורים שיש בפירות שביעית שצריך לנהוג בהן קדושת שביעית.

21. שערים מצויינים בהלכה

שאינן מוסרין דמי פירות שביעית לעם הארץ. פרש"י משום דהתורה אמרה לאכלה ולא לסחורה כו'. והתוס' הקשו ע"ז, ופירשו דאיכא איסורי טובא שאין עם הארץ נזהר בהן, כגון לקנות בהן בהמה טמאה עבדים וקרקעות בגדים ומנעלים כו', ואין מספר לדינים ולאיסורים שיש בפירות שביעית, שצריך ליהזר בהם. ובתשו' מבי"ט (ח"ג סי' מו) חושב ט' דברים שצריכין להזהר בהם וביאר אותם, ואסדרם בקיצור, ואלו הן: א) שלא לשנותן מברייתן, מה שנאכל חי לא יבשל, ומה שנאכל מבושל לא יאכל חי, ב) מאכל אדם לאדם, ומאכל בהמה לבהמה, ג) שלא לסוך מהן מה שאין דרכו לסוך, ד) שלא להשתמש לצורך כביסה במה שראוי לאכילה, וכן שלא לעשות מלוגמא וכיוצא בזה במה שראוי לאכילה,

ה) אם מכרו הפירות, ובעד הדמים לקח דברים הנאכלים, וכן להלאה האחרון נתפס לאכלו בקדושה, והפירות של שביעית עצמן נשארין ג"כ בקדושת שביעית, ו) שלא למכור או שלא יתנו למי שלא יאכלם בקדושת שביעית, ז) שלא להוציא פירות שביעית לחוץ לארץ, ואפילו לסוריא, ח) לבער מן הבית כל מין ומין בזמן ביעורו, כגון גרוגרות עד חנוכה של שנה שמינית, תמרים עד פורים, ענבים ויין עד פסח, זיתים ושמן עד עצרת, תבואה עד סוף חשון של שנה תשיעית, בזמן חרישת השדות, ט) ושלא לעשות סחורה בפירות שביעית. ועי' ברמב"ם (שמיטה פ"ח ה"י) שכתב, דאין מוסרין דמי שביעית לע"ה כו', שמא לא יאכל אותן בקדושת שביעית.

22. תוספות מסכת סוכה דף לט עמוד א

מעות הללו מחוללין על פירות שיש לי בביתי - פלוגתא היא בשמעתא דצנועין במרובה (ב"ק סח: ושם) גבי כרם אם יכול לחלל מה שביד חבירו ולמאן דאסר קשה מה מועיל כאן [1] וי"ל דהכא קנסא בעלמא הוא ודכוותה אשכחן פרק האיש מקדש (קדושין דף נה: ושם) דאין לוקחין בהמה טמאה ועבדים וקרקעות במעות מעשר שני ואם לקח יאכל כנגדם ומפרש התם קנסא.

23. ריטב"א על סוכה דף לט/א

ואם מסר [אומר] מעות הללו מחוללין על פירות שבבית ובה ואוכלן בקדושת שביעית. והמעות חולין ביד ע"ה. [2] ואפשר דחלול גמור הוא כדאמרן, ומיירי כשעשה לדעתו של עם הארץ דאי לא אין אדם מחלל מה שביד חבירו כדאיתא בפרק מרובה בההיא דצנועין, אלא אם כן אתה דן בזה מדין זכין לאדם שלא בפניו.

24. תוספות מסכת סוכה דף לט עמוד ב

בד"א - ... ואומר ר"ת דפירות מן המשומר אסורין כדדרשי' בת"כ ואת ענבי נזיריך לא תבצור מן המשומר אתה בוצר ואי אתה בוצר מן המשומר דנזיריך משמע דנזיריך מן בני אדם

25. הערות הגר"ש אלישיב מסכת סוכה דף לט עמוד ב

אבל בלוקה מן המשומר אפילו בכחצי איסור. דעת רש"י דמשומר היינו דחשוד יותר ע"ש, אבל ר"ת פירש דמשומר איסור באכילה, ולדבריו יקשה קצת הלשון אפילו בכחצי איסור, דמאי ריבויי הוא האיסור מצד עצמו, והנה התוס' הק' הא לגבי העומר חזינא דגם בשביעית שמרו עליו שלא יקחוהו אנשים, ולכא' אי משומר איסור א"כ לא הוה ממשקה ישראל ואיסור למזבח, ותו' התוס' דלא שמרוהו מאנשים ע"ש, ובראשונים תו' דאיסור משומר הוא כששומר לעצמו אבל כאן כיון דשמרו למזבח לאו בכלל משומר הוא דלא הוה לאדם פרטי.

26. רשימות שיעורים (רי"ד סולובייצ'יק) מסכת סוכה דף לט עמוד ב

תוס' ד"ה בד"א. שיטת הר"ת היא שפירות משומרים בשביעית אסורים באכילה. יש לדון בדין זה: האם חלות איסור אכילה הוא או חלות איסור אחר. והנה לר"ת המקור לאיסור המשומר הוא הפסוק את ענבי נזירך לא תבצר. משמעות הפסוק שהבצירה נאסרה ולא האכילה. ועוד מפסוק זה נלמד איסור הבצירה כדרכה במפקרין שצריכים לשנות בבצירתם, ולכאורה אינו שייך לאיסור אכילה. משום כך מסתבר שאין איסור המשומר אליבא דר"ת חלות איסור אכילה כבמאכלות אסורות אלא שקיים במשומר איסור של חלול קדושת פירות שביעית שלא כמצוותם. דהנה, פירות שביעית קדושים ועומדים למצוותם - לאכלה ולא לסחורה וכו'. אם הבעל הפקיר את הפירות וקיים בהם את מצות "תשמטנה ונטשתה" קיום ההפקר מקדשם לאכילה כמצוותם. אולם פירות משומרים לדעת ר"ת עומדים באיסורם כי נתקדשו בחלות קדושת שביעית כשגדלו מבלי שיוקדשו לאכילה ע"י הפקר הבעל כמצות השביעית. ולכן מי שאוכלם עובר באיסור כלוי פירות שביעית שלא כמצוותם - בדומה למי שנהנה הנאה של כלוי שלא כמצוות פירות שביעית מופקרים. קדושת פירות שביעית הניתנת לאכילה חלה ע"י הפקר בעל השדה. על פירות שלא הופקרו והיו משומרים בשדה חלה קדושת פירות שביעית בלי קיום מצות ניתן לאכלה אלא לאיסור. במשומר ליכא היתר באיסור הקדושה דשביעית כי מצות ההפקר היא המקדשת את פירות השביעית למצותם להיות נאכלים, ואיסור האכילה לר"ת אינו אלא איסור כלוי פירות שביעית שלא כמצוותם והוא איסור חלול קדושת שביעית שלא כמצותה. ובזה ניחא מדוע לא הוזכרה בפסוק לשון אכילה, כי האיסור לאכול משומר הוא איסור לחלל קדושת שביעית שלא כמצותה. דומה לבצירה שלא כמצוותם.

27. ערוך לגר מסכת סוכה דף לט עמוד ב

בגמרא בכדי מן שנו וכן אמר רבב"ח אר"י. י"ל למה אמרו כולהו אמוראי לשון משונה כזה עד שהוצרך להביא קרא דהוא לישנא דמזונות ולא קאמרי בקיצור כדי מזון ג' סעודות ועוד קשה מאי מתרץ בזה על קושית המקשן כיון דכל קושית ר"ש הי' מדקתני ונקחין מכל אדם משמע אפילו טובא א"כ איך מתרץ ר"ש גופא זה במה שאמר בכדי מן שנו לכתחלה מאי קסבר ולבסוף מאי קסבר [1] ולולא דמסתפינא הייתי אומר דלא גרסינן במשנה מכל אדם אלא מן כל אדם (דבלא"ה מכל מורכב ממין כל רק שנחסר הנון ונשלם ע"י דגש אבל הכא באמת הי' כתוב במתניתין מן כל) והפ"י הוא דניקחין מן כדי מן וגם קרינן מן כל אדם והנה ר"ש בקושיתו הקשה דהרי ניקחין סתמא קתני וע"ז מתרץ דקרינן מן למעלה ולמטה ומפרשינן מן כדי מן. [2] ועוד יש ליתן טעם על מה נקט לשון כדי מן דמה שנתנו שיעור ג' סעודות כתב רש"י לעיל נגד ג' סעודות של שבת וכיון שהותר בע"ש הותר לכל ימות השנה אמנם ביותר י"ל דכיון דשביעית אקרי שבת כדכתיב והיתה שבת הארץ לכן נתנו שיעור ג' סעודות דשבת וא"ע ראיתי כן ג"כ בשם שושנים לדוד והנה הג' סעודות של שבת ילפינן בשבת (ק"ז ב) מג' פעמים היום דכתיב גבי מן לכן נקט כדי מן דהוי מלתא דמשתמעית לתרי אפי' משמע מזון כדיליף מוימן להם ומשמע כדי ג' סעודות של מן בשבת:

28. כפות תמרים מסכת סוכה דף לט עמוד ב

ואיכא למידק דא"כ בז' הנכנסת לח' יהיה הדבר בהפך דבלולב לא ימסור דמיו לע"ה ובאתרוג ימסור דמיו לע"ה וא"כ אמאי לא תנא במתני' הלוקח אתרוג בשמינית נותן לו לולב במתנה לפי שאין לו רשות ללקחו בשביעית ואפשר דלא הצריך התנא לשנות דין זה דדבר הלמד מענינו הוא דבז' הנכנסת לח' הדבר הוא בהפך כדאמרן ולקמן בסוגיא דשמעתין אבאר מ"ש ר"ע בפירוש המשנה דלולב אין בו קדושת ז' דעצים נינהו ודעות הפוסקים בזה יע"ש:

1. דף על הדף סוכה דף לט עמוד א

בגמ': משה שפיר קאמרת. פירש"י גדול הדור. כתב האור שמח (סופ"ה מהל' תשובה) דביטוי זה מסייע להמקובלים שאמרו כי בכל דור ודור נותן הקדוש ברוך הוא נצוצין מנשמת צדיק קדום, ולפעמים גם במי אשר קרבת ה' יחפוץ נותן מנוח לנשמת צדיק קדום להתקשר בנפשו ומסייעו לעשות הטוב וזה נקרא אצל המקובלים סוד העיבור והעמיקו בזה הרבה.

2. רשימות שיעורים (רי"ד סולובייצ'יק) מסכת סוכה דף לט עמוד א

בגמ' - רבי כופל בה דברים. פירש"י שרבי כופל מאנה ה' והלאה דוקא. וקשה, מאחר שטעם שכופלים הוא משום שכל המזמור כפול מראשו עד אודך, למה אין רבי כופל מאודך כר' אלעזר בן פרטא. ונראה ליישב ע"פ הגמרא במגילה (יח ב) אמרת מכאן ואילך אסור לספר בגבורות של מקום - מי ימלא גבורות ה' ישמיע כל תהלותיו. ומאותו הטעם אמרו במס' ברכות (לג ב) שבתפלה אין להוסיף על "הגדול הגבור והנורא" - על ג' השבחים שהם מפי משה רבינו. לפיכך ס"ל לרבי שאסור להוסיף שבה לפסוקי ההלל המשבחים, ואין לכפול מאודך ואילך כי הם פסוקי שבת. רק מאנה ה' שהיא תחנה ובקשה יש לכפול ולהרבות בבקשות כמו שמשא רבינו הרבה בבקשות "ואתנפל לפני ה' ארבעים יום וארבעים לילה"

3. רשימות שיעורים (רי"ד סולובייצ'יק) מסכת סוכה דף לט עמוד א

והנה התוס' ד"ה עובר לעשייתן מביאים מחלוקת ר' יוחנן ורב הונא בירושלמי. דלר' יוחנן מברכים על המצוות עובר לעשייתן ולרב הונא בשעת עשייתן. צ"ע בהסבר המחלוקת - מדוע סובר רב הונא שאין לברך עובר לעשייתן, דלכאורה מסתבר טפי לברך עובר לעשייתן שעי"ז תחול הברכה על עשיית כל המצוה. ונראה, דהנה בברכת הנהנין כ"ע מודו דחייבים לברך לפני שנהנים, והטעם לכך הוא ע"פ הגמרא בברכות (לה א) שאסור ליהנות מעה"ז בלי ברכה וכל הנהנה בלא ברכה מעל. יוצא שבבה"נ הברכה מתירה את ההנאה, ולפיכך יש לברך לפני ההנאה. וניתן לדון בברכת המצות - האם גם במצוה יש איסור שהותר בברכה, או שהברכה חלה כדין שבת על המצוה אבל אין בה דין מתיר.

מסתבר כי בזה פליגי ר' יוחנן ור' הונא בירושלמי. לר' יוחנן דומה ברכת המצות לברכת הנהנין - כי הברכה מתירה את המצוה למי שעושה אותה, לפיכך מברכין ברכת מצוה עובר לעשייתן. ברם לרב הונא ברכת מצוה היא ברכת שבת בלבד, משום כך אין קפידא לברך אותה לפני המצוה, ויכולים לברך אותה גם בשעת מעשה המצוה. הוכחה לביאור זה יש ברמב"ם פ"א מברכות (הל"ב ג - וז"ל, ומדברי סופרים לברך על כל מאכל תחלה ואח"כ יהנה ממנו כו' וכל הנהנה בלא ברכה מעל כו' וכשם שמברכים על ההנייה כך מברכין על כל מצוה ומצוה ואח"כ יעשה אותה עכ"ל. הרמב"ם משוה ברכות המצות עם ברכות הנהנין, ומשמע מלשונו שגם בברכות המצות יש דין מתיר כמו בברכות הנהנין.

4. רשימות שיעורים (רי"ד סולובייצ'יק) מסכת סוכה דף לט עמוד א

שם. בא"ד - א"נ משום דלא גמרה מצותו עד אחר נייענוע דמה"ט נמי מברכין אנטילת ידיים אחר נטילה דלא גמר מצותו עד אחר ניגוב כו' דאסור לאכול בלא ניגוב ידיים וכו'. נראה דלפי שיטה זו אין חובה לברך לפני מעשה המצוה אלא לפני שגומרים את קיום המצוה, וגם אחרי הלקיחה מברכים על הנענועים ואחרי הנטילה מברכים על הניגוב, כלומר, הברכה חלה על קיום המצוה. ונראה שלשיטה זו אין איסור לעשות מצוה בלי ברכה, ולא כרמב"ם (עיי' לעיל), שהרי עושים מצות הלקיחה ואח"כ מברכים על הקיום שבנענועים. לפי"ז שונה ברכת המצוות מברכת הנהנין. בברכות הנהנין קיים איסור ליהנות לפני שמברכים, משא"כ בברכת המצות אין איסור לעשות את מעשה המצוה בלי ברכה. ברכת המצוה אינה חלות מתיר, רק ברכת שבת על המצוה בניגוד לברכת הנהנין דהוי' מתיר וחייבין לברכה דוקא לפני שאוכלים.

אמנם לפי הדעה הזאת אין הנענועים מצוה בעלמא אלא הם מהווים חלק מעיקר קיום מצות ולקחתם עצמה ומשום כך מברכים לפני הנענועים (ועיי' לעיל בשעורים). אך לפי"ז צ"ע למה מברכים אחר הנטילה לפני ניגוב ידיים, הלא מפירש"י במס' סוטה (ד ב) משמע שהדין שאין לאכול לחם לפני ניגוב אינו דין בטהרת ונטילת הידים אלא דין צדדי הוא שלא לאכול לחם מאוס ובזוי ממי הנטילה, ומאחר שאין הניגוב חלק ממצות נטילת הידים עצמה מהראוי שתהיה הברכה לפני הנטילה. ואכן כן פסק הרמב"ם (פ"א מברכות הל"ג) לברך על נטילת ידיים דוקא לפני הנטילה - כי סובר שנגוב הידים אינו חלק ממצות נטילת הידים גופא. ראייה לכך, כשהרמב"ם (בפ"ו מברכות הל"ד) מגדיר את מצות נטילת הידים בתחילה אינו מביא את חובת הניגוב, ורק בהלכה האחרונה שבפרק (שם הל"כ) מזכיר את האיסור לאכול בידיים רטובות. הרי שלרמב"ם אין נגוב הידים חלק ממצות הנטילה, כי מצות הנטילה היא דין טהרת הידים, והראייה כי גם טבילת ידיים במקוה מועלת, ושם פועלים המים לבדם ולא הניגוב. דין הניגוב חיוב אחר הוא ובדואי אין בו ברכה לרמב"ם, ושלא כדעת התוס' כאן.